К.В. Иванов ҫинчен аслӑ йӑмӑкӗ Мария Васильевна Максимова аса илни / Н. Данилов ҫырса илнӗ // Чӑваш коммунӗ. – 1940. – 4 юпа.

К. В. Иванов ҫинчен йӑмӑкӗ Мария Васильевна Максимова аса илни [1])

[illegible] пиччерен виҫӗ ҫул [illegible]. Хама тата килти пур- [illegible] 5—6 ҫулта чухне асту- [illegible] чухне аттепе пӗр тӑ- [illegible] мана хӑйпе пӗрле шку- [illegible] сӗре илсе ҫӳретчӗ. [illegible] чиркӳ хурал пӳртӗнчеч- [illegible] тыттаратчӗ те, эпӗ ла- [illegible] урайӗнче айкашса. [illegible] вӗренме пуҫланӑ пулас [illegible] чипер астӑраймастӑп. [illegible] ҫинчен: вӑл пӗчӗкҫӗ [illegible] тетчӗ, тесе калатчӗ. Ка- [illegible] чухне пичче супӑне [illegible], тет. Перре мунча- [illegible] те, пичче йӗрме тытӑн- [illegible] чарас тесе, тем [illegible], тет. Ку шав чарӑн- [illegible] супӑнь ларсан тин, [illegible], тет.

[illegible] пиччене питӗ юратнӑ. [illegible] суранӗнчен лӑпкатчӗ. [illegible] хулӑм карчӑкчӗ. [illegible]. Тем-тем те астӑ- [illegible] ҫинчен те каласа кӑ-

[illegible] Васильевна халӗ Пушкӑрт [illegible] Киргиз-Мияки районӗн- [illegible] Чайка колхозӗнче [illegible] Иван Андреевич [illegible] районрах агроном пулса [illegible] хӑшӗ Хӗрлӗ Ҫарта, [illegible] вӗренеҫҫӗ: пӗри [illegible] лицӑра, тепри — [illegible] шкултa.

[illegible] сывлӑхӗ ытлашши [illegible] ҫапах та, килӗнче [illegible] пулин те, колхоз [illegible] хастарлӑн хутшӑнса [illegible] Константин Мария Васильевна [illegible] аса илсе кала-

Асатте питӗ усал алама[2]) пулнӑ. Вӑл ч̆й ачисене те чей ӗҫтерместчӗ. тет. Чей уйчухне тин кӑна тухнӑ пулнӑ.

Пӗчӗккӗ чухне чирӗнчен сыватас тесе, аттесем пиччене тӗрлӗ докторсем патне илсе ҫӳренӗ. Больница ун чухне Белебейра та, Слакра пулнӑ. Вӑл ҫапах та час сывалса ҫитеймен. Ку тӗлӗшпе атте ҫырни [3]) тӗрӗсрех пулмалла. Анчах ку хута эпӗ халиччен те курман. Атте ӑна Квинтилиана ҫырса янӑ пулмалла.

Аттесем пӗрре, пиччене сыватас тесе, юмӑҫ карчӑк патне те кайса пӑхнӑ. Лешӗ пусма ларакан юлашки хура пустарса чӳклеттерчӗ. тет. Пичче пурӗ пӗр сывалайман. Вара анне юмӑҫа тек вӑрҫатчӗ.

— Кунтан туҫне пултӑр юмӑҫ тавраш патне ҫӳресси. Юлашки хура пустарчӗ, усал, — тесе ылханатчӗ.

Пичче пӗчӗкренпех йӑваш пулса ӳснӗ. Ачасемпе ҫапӑҫса-туса ҫӳремен. Анне ҫапла калатчӗ:

— Выляна чухне пӗр-пӗр япала-мӗн ҫӗмӗрсен-тусан ҫиленеттӗччӗ те: «Кӳрха кӑна хӗнем пӗрре. Вырт урайне!» тесе калаттӑм, хам хулӑ илме тухса кайнӑ пек тӑваттӑм, тет. Ача вара урайӗнче хам таврӑниччен пӗр сикмесӗр выртатчӗ,—тет.

Эпӗ пулсан аннене тыттармастӑм. Лупас ҫине хӑпарса кӑна лараттӑм.

Хамӑр ялта икӗ-виҫӗ ҫул вӗренсен,

---

[2]) Алама — начар тени пулать.

[3]) «Атте ҫырни» тесе Мария Васильевна кунта ашшӗ Константин Васильевич ҫинчен ҫырнӑ биографине калать. Вӑл биографийӗн малтанхи пайне Константин Васильевичӑн тепӗр йӑмӑкӗ, Пераскевья Васильевна, кӑҫал литература музейне парса ячӗ. — **Н. Д.**

Евкен аппа пиччене хӑйпе пӗрле ҫак Кекен ялне илсе килсе вӗрентнӗччӗ. Вӑл кунта пӗр ҫул вӗренчӗ.

Шкултa пичче аван вӗреннӗ. Кайран эпӗ те Евкен аппа патне Ахпуҫне вӗренме кайсан. Евкен аппа мана:

— Пиччӳ аван вӗренетчӗ, эсӗ начар.—тетчӗ. Савӑнпа вӑл та пиччене юрататчӗ. Ӑна Чӗмпӗре те вӗренме тӑрӑх илсе кайса хӑвартнӑ. Анчах Чӗмпӗре малтанхи хут кайсан, вӑл ҫулхине чӑваш шкулӗнче прием пулман пирки, вӗсем унтан кайре таврӑнса килчӗҫ те, пичче тепӗр ҫул Белебейра вӗренчӗ. Унта ӑна, йӑвашсене хула ачисем пусмӑрланӑ пулас. Савӑнпа вӑл тепӗр ҫулхине, Белебейра начар тесе, Чӗмпӗрех вӗренме кайрӗ.

Чӗмпӗрте вӗреннӗ чухне вӑл килле ҫулласенче кӑна таврӑннӑ; хӗлле, инҫе пирки, пӗрре те таврӑнман. Пире валли хӑйпе пӗрле тӗрлӗ карандашсем, кӗнекесем илсе килетчӗ. Ҫавӑнпа эпир пиччене ҫуркуннеренпех кӗтме тытӑнаттӑмӑр. Юр кайса пӗтсе ҫулҫӑсем тухма тытӑнсан. анне пире вӑрмана хурӑн кӑчӑки татма яратчӗ. Вӑрмантан таврӑннӑ чухне вара эпир: пичче килтӗ-ши, ҫук-ши? — тесе. тавлашса чупаттӑмӑр.

Каникулсене киле таврӑнсан, атте пиччене те пирӗнпе пӗрле хире ӗҫлеме илсе каятчӗ. Вӑл ҫӳре те тунӑ, утӑ та ҫулнӑ. Питӗ лайӑх астӑватӑп: утӑ вӑл вырткa ҫулатчӗ [4]). Пысӑклансан вара. пичче килте тӗрлӗ столярнӑй ӗҫпе аташатчӗ: сӗтелсем, шкапсем. кӗленче алӑксем турӗ вӑл, пӳрте штукатурить тунӑ чухне те ӗҫлерӗ.

Эпир пурӗ виҫӗ хут та ҫунса кайнӑ. Чи малтан, эпӗ пӗр 11 ҫулта чухне, эпир аҫа ҫапнипе ҫунтӑмӑр. Ҫуннӑ хыҫҫӑн атте малтан пӗчӗк ҫурт лартрӗ, унтан, час-час ҫунса пынӑ пирки, чул ҫурт лартма шут тытрӗ. Чул ҫурт лартнӑ чухне. картишне илсе килсе тӑкнӑ тӑмсенчен, извӗҫсенчен пичче тӗрлӗ кӗлеткесем тӑватчӗ: ӗнесем, лашасем, сурӑхсем, сын кӗлеткисем те. Ҫавӑн чухне пӗл Праски кӗлеткине те тунӑччӗ. Тытӑнсах ӗҫленӗ пулсан, вӑл питӗ аван скульптор та пулмаллаччӗ.

Ҫапла, тирӗч пичче пур ӗҫе те тума пултаратчӗ. Витре те тӗпленӗ вӑл, кӗмака та купарнӑ. Чӗмпӗртен хӑналаса килсен хыҫҫӑн, вӑл землемер ӗҫӗпе те вӗренсе пӑхнӑ. Пӗр ҫулхине вӑл Н. Ф. Беляевпа пӗрле Хуҫан кӗпӗрнинче тӑрӑх сӗр виҫсе ҫӳрерӗ.

Чӗмпӗрте вӗренме пӑрахсан, пичче. малалла вӗренес ӗмӗтне сӳхатмасӑр. малтан Благовещенски семинарине кӗме хӑтланса пӑхрӗ. Анчах тем сӑлтавпа кӗреймесӗр таврӑнчӗ. Вара тепӗр хут Чӗмпӗре тухса кайрӗ те, лере перевод ӗҫне тытӑннӑ.

Сахал мар ларнӑ ӗнтӗ вӑл перевод ӗҫӗпе, сахал мар тертленнӗ юлташӗсемпе пӗрле. Юратнӑ-и вӑл ку ӗҫе. юратман-ши? — ӑна татса калама пултараймастӑп.

Ҫак вӑхӑтра хӑй сывлӑхне сыхлайман ҫав пичче те: рыҫлӑ-тутлӑ пурӑннӑ. Иван Яковлевич мӗн каланӑ, ҫавна тунӑ.

— Иван Яковлевич мана питӗ юрататъ. — тетчӗ пичче. — Манпа вӑл тӗрлӗ япаласем ҫинчен те калаҫать. тӗрлӗ ӗҫсем ҫинчен те канашласа пӑхать. — тетчӗ. Ферма тунӑ чухне те Иван Яковлевич пиччене чӗнсе. унти ҫуртсене мӗнле тӑвасси ҫинчен каласса, пур плансене те пиччене тутарнӑ.

Пичче хӑй те Иван Яковлевича юратнӑ. Нихӑҫан та ун ҫинчен пӗр усал сӑмах та калаҫман. Мӗнле те пулин произведени ҫырсан,. пуринчен малтан Иван Яковлевича кӗрсе вуласа паратпӑр, тетчӗ.

Ҫырнӑ япалисем нумайччӗ пиччен. пӗр чылаях пысӑк арчаччӗ. Арчин тӑршшӗ пӗр виҫӗ шит ытла, урлӑшӗпе ҫӳллӗшӗ икӗ шите яхӑнччӗ. Ҫырнӑ хучӗсене халӗ салатса пӗтернӗ пулӗ ӗнтӗ. Пьесӑсем нумайччӗ. Анчах нумайӗшне ҫырса пӗтерейменччӗ. Ҫырнӑ та пӑрахнӑ, ҫырнӑ та пӑрахнӑ.

Пьесӑсенчен пӗри «Шуйттан чури» ятлӑччӗ. Квинтилиан ун ҫинчен

— Кӑна ҫырса пӗтерейӗмен, хам тытӑнса пӑхам-ха, тӑвайӑмӑп-и, — тетчӗ. Те ҫырса пӗтернӗ ӗнтӗ вӑл ӑна, те тытӑнман, — пӗлейместӗп.

Пӗр тетрадӗнче чӳк кӗллисене ҫырса тунисем пурччӗ. Вӗсене вӑл Кайраклӑри Максӑм старикрен ҫырса илнӗччӗ пулас. Асаннерен те ҫапла: ӗлӗкхи пурӑнӑҫ ҫинчен каласа пар-ха. тесе ыйтаыйта пӗлсе сыхнисем чылайччӗ.

«Нарспи» сюжетне пиччене асанне каласа кӑтартнӑ пулӗ. тесе шухӑшлатӑп эпӗ. Асанне пире Сильти ялӗ ҫинчен: унта малтан чӑвашсем пурӑннӑ,— тесе калатчӗ. — Кайран вырӑс пырса тухсан, чӑвашсем тарса пӗтнӗ. — тетчӗ. Сырасса «Нарспие» Чӗмпӗрте ҫырнӑ пулӗ, килте ҫырнине курман.

Пурӑнасса пичче тӗрлӗ вӑхӑтра тӗрлӗ ҫуртсенче пурӑннӑ: ҫӳлти этажире канцелярисем ҫумӗнче те, ҫӗнӗ этажире те, малтан кӗтесри пӳлӗмре, юлашки ҫул — ҫав пӳлӗм ҫумӗнчиччӗ. Хӑйӗсте та пулин тухса кайнӑ чухне вӑл мана час-часах хӑй пӳлӗмне тирпейлесе каласа хӑваратчӗ.

— Тӗрлӗ ҫырусене кӑна ан ухтарсӑ. ман унта секретсем пур.—тетчӗ вара хӑшпӗр чухне.

Пӗрре ҫапла темле праҫник умӗн эпӗ пиччен пӗтӗм пӳлӗмне. чӳречисене-кӗнекисене пӗтӗмпех пурпах тасатса, ҫуса хӑварсаттӑм. Анчах касхине. хӑй таврӑничченех пӳлӗмне вӗренекен ачасем кӗрсе ларнӑ та, кайран лампине сӳнтерсе хӑвармасӑрах тухса кайнӑ пулнӑ. Ирхине пичче тепӗр хут чӗнсе кайрӗ те:

— Пӑх-ха, мӗн пулнӑ сан пӳлӗмунтан, — тесе кулкаласа уҫса кӑтартрӗ.

Пӗтӗм сӗтелсене. чӳречесене, стенасене лампӑран тухнӑ хӑрӑм хуп-хура сырса илнӗ. Манӑн ирӗксӗрех тепӗр хут ҫуса тасатмалла пулчӗ.

Ҫапла кун чухне те пичче, леш ачасене вӑрҫмарӗ, кулкаланипех иртterсе ячӗ.

Чӗмпӗрте эпир Квинтилианпа вӗреннӗ чухне пичче пире питӗ пӑхатчӗ. Пӗрре Квинтилиана та, мана та пальто илсе парсатчӗ. Анчах Квинтилианӑн вӗрҫӗнӗ пальтине вешалкa ҫинчен часах варласа кайрӗҫ.

Шкулта вӗрентсе пурӑннӑ чухне пичче пӗртте чиркӗве кайма юратмастчӗ.

— Эх. ку чиркӳпе ӗнтӗ! — тетчӗ час-часах тарӑхса. Анчах Иван Яковлевич чиркӗве ҫӳремен преподавательсене юратмастчӗ. Ҫавӑнпа пичче Иван Яковлевича кӳрентерессӗн мар пулса кӑна чиркӗве пырсалатчӗ. Пырса тӑратчӗ те, кӗлӗ тӗттимччепех пӗр сӑхсӑхса пӑхмасӑрах, тухса каятчӗ. Пирӗнпе те пичче:

— Турӑ пурри пара? — тесе турра ӗненмесӗр калаҫатчӗ. Эпӗ вилсен, мана чиркӗве илсе каймасӑр пытарӑр,—тетчӗ.

Ӑна кура, атте те чиркӗве ҫӳреме пӑрахрӗ.

Аттесем Чӗмпӗре пырсан, пичче вӗсен портречӗсене кӑмрӑкран тунӑ карандашпа ҫырса хӑварнӑччӗ. Атте сӑнӗ ӳкерчӗкӗнчен те тӗрӗсрех ӳкнӗччӗ. Чӗмпӗре пароходпа пынӑ чухне аттен ҫулахай куҫӗ кӑштах ҫилпе пӑсӑлнӑччӗ. Портрет ҫырнӑ чухне пичче аттен пӑсӑлнӑ куҫне те ҫаплипех тума хӑварнӑччӗ.

Пичче киле чирлесе таврӑнсан. атте Иван Яковлевич ҫине тарӑхатчӗ. Пичче чирленӗ ҫулхине Иван Яковлевичсем семьипех таҫта кайма кайнӑ пулнӑ. Ҫавӑнпа атте пиччене ҫапла калатчӗ:

— Хӑйсем канма кайнӑ. Сана мӗн тума вӑл ҫулла пӗр уйӑха та пулин канма ямарӗ? — тетчӗ. — Ачаран ус сине нумай курчӗ те, пӑхма, сывлӑхне упрама пӗлмерӗ, — тетчӗ.

Вара атте пиччене питӗ сыватма тӑрӑшрӗ. Тӗрлӗ больницасене, ҫӳрерӗҫ. Анчах усси пулаймарӗ.

Пичче вилсен, пирӗн пата пӗрре ун юлташӗ Пазухин килсе кайрӗ. Питӗ веселый сынччӗ вӑл.

Тепре чӑваш шкулӗнчи учитель И. С. Степанов клишесем шыраса пынӑччӗ.

Н. ДАНИЛОВ ҫырса пынӑ.

---

[4]) Выртса ҫулни — сулӑмлӑн ҫулса, паккуса сарлакан илсе пырать, тени пулать.